

QARSHI TUMANI QISHLOQ XO‘JALIGI TARMOQLARINING RIVOJLANISHI VA MAHSULOT ISHLAB CHIQRISH DINAMIKASI TAHLILI

Muxammadieva Yulduz Yusupovna,

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti 2 kurs magistranti

shoxujaeva@mail.ru

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyati va Qarshi tumanlarining qishloq xo‘jaligida yetishtirilgan mahsulotlari ko‘lami tahlil qilingan. Olib borilgan tadqiqotlar natijasi shuni ko‘rsatdiki, tumanda yetishtirilayotgan oziq-ovqat mahsulotlari ko‘lami 2021 yilda 2018 yilga nisbatan anchaga kamayib ketgan. Ushbu muammolar o‘rganilib, tegishli xulosalar qilindi.*

***Kalit so‘zlar:** bozor mexanizm, oziq-ovqat xavfsizligi, fermer xo‘jaliklari, innovatsion jarayonlar, diversifikatsiyalash, modernizatsiya, innovatsion rivojlantirish, dehqonchilik mahsulotlari, chorvachilik mahsulotlari, qishloq xo‘jaligi*

ANALYSIS OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTORS AND DYNAMICS OF MANUFACTURING IN KARSHI DISTRICT

***Abstract:** This article analyzes the volume of agricultural production in Kashkadarya region and Karshi region. The results of the study showed that the volume of food products grown in the region in 2021 decreased significantly compared to 2018. These issues have been studied and appropriate conclusions drawn.*

***Key words:** market mechanism, food security, farming, innovation processes, diversification, modernization, innovative development, agricultural products, livestock products, agriculture*

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan yangi o‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»²⁴gi Farmonining 30-maqsadida «Qishloq xo‘jaligini ilmiy asosda intensiv rivojlantirish orqali dehqon va fermerlar daromadini kamida 2 baravar oshirish, qishloq xo‘jaligining yillik o‘shishini kamida 5 foizga yetkazish» masalasi ilgari surilgan. Bunda tumanlarni aniq mahsulot turini yetishtirishga ixtisoslashtirish, qishloq xo‘jaligida davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash ko‘lamini kengaytirish va sug‘urtalashning yangi mexanizmlarini amalga oshirish, yangi va foydalanishdan chiqqan 464 ming gektar maydonni o‘zlashtirish va klasterlarga ochiq tanlov asosida ajratish. 200 ming gektar paxta va g‘alla maydonlarini qisqartirish hamda aholiga ochiq tanlov asosida uzoq muddatli ijaraga berish, eksportbop mahsulotlar yetishtirish hamda meva-sabzavotchilikni rivojlantirish, intensiv bog‘lar maydonini 3 baravar va issiqxonalarni 2 baravar ko‘paytirib, eksport salohiyatini yana 1 milliard AQSh dollariga oshirish, tuproq unumdorligini oshirish va muhofaza qilish, ilm-fan va innovatsiyaga asoslangan agroxizmatlar ko‘rsatish tizimini takomillashtirish. Agrosanoat korxonalarini xom ashyo bilan ta‘minlash va ishlab chiqarish hajmini 1,5 baravar oshirish kabi vazifalar dolzarb masala sifatida belgilandi.

O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi faol qo‘llab-quvvatlanadigan davlatlar sirasiga kiradi. Bugungi kunda respublikamiz agrar sohasiga davlat tomonidan rivojlangan mamlakatlarga nisbatan 2-3 barobar ko‘p mablag‘ ajratilmoqda. Biroq ushbu mablag‘larni to‘g‘ri va maqsadli yo‘naltirilyapti, deb bo‘lmaydi. Shuning uchun ham 2025 yilga borib, davlat tomonidan qishloq xo‘jaligi faqat bozor mexanizmlari asosida tartibga solinadi. Tan olish kerak, mamlakatimiz qishloq xo‘jaligining eksport salohiyatini oshirish va qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar hajmini ko‘paytirish borasida hali ishga solinmagan imkoniyatlar ko‘p. Birinchidan, bozorni o‘rganish va bozor topish borasida muammolar bor.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlarda, xususan, Turkiyada 1 gektar yerdan 2 ming, Misrda 8 ming, Isroilda 12 ming dollarlik qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarilsa, bizda bu raqam 300 dollardan oshmayapti.

²⁴ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan yangi o‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida» gi PF-60 sonli Farmoni. 28.01.2022 y.

Aslida, mamlakatimizning 20 milliard dollarlik qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini eksport qilish imkoniyati mavjud. Buning uchun 1 gektar yerda kamida 10 ming dollarlik mahsulot ishlab chiqarilishi zarur.

Eksport uchun qulay bozorlar kam emas. Masalan, dunyo bozorida bodomning yillik import hajmi salkam 3 milliard dollarni, gilos va olchaniki 2 milliard dollarni, pistaniki esa 1,5 milliard dollarnitashkil etadi. Ushbu bozorlar biz kirib boradigan va sifatli mahsulotlarimiz bilan muqim joy egallaydigan katta maydon. Bu orqali 2025 yilgacha eksport hajmini yiliga 2 milliard dollarga yetkazish vazifasi qo‘yilgani shu maqsaddagi muhim qadamdir.

Qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020 — 2030 yillarga mo‘ljallangan strategiyasida eng katta e‘tibor bozor mexanizmlariga qaratilgan. Buning zamirida dehqon, fermer ishlagandan keyin yerdan daromad topsin, degan maqsad yotibdi. Shu bilan birga, unda oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash ham nazarda tutilgan. Chunki aholi har yili ko‘payib bormoqda. Bu bozorda ehtiyoj ham ortib boryapti, degani. Shunday ekan, paydo bo‘layotgan ehtiyojni qondirishning eng asosiy yo‘llari bu unumdorlik va hosildorlikni oshirishdir.

Endi Qashqadaryo viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari boyicha YahMning o‘shish ko‘rsatkichlari va uning tarmoqlaridagi o‘zgarishlarni ko‘rib chiqamiz va tahlil qilamiz.

1-jadval

Qashqadaryo viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari tahlili

Ko‘rsatkichlar	O‘lchov birligi	2018 yil	2019 yil	2020 yil	2021 yil	2021 yilda 2018 yilga nisb. (+;-)
Yalpi hududiy mahsulot	mlrd. so‘m	28412,2	31153,2	34618,1	43833,3	15421,1
O‘tgan yilga nisbatan	%	101,0	101,6	102,2	107,6	+6,6
<i>sh.j. sohalar ulushi</i>						
Sanoat	%	27,1	18,7	18,7	18,0	-9,1

Qishloq xo‘jaligi	%	42,2	42,7	43,6	41,4	-0,8
Qurilish	%	5,8	6,7	6,5	6,2	+0,4
Tashish va saqlash, aloqa va axborot	%	4,8	5,2	5,0	5,1	+0,3
Savdo va um.ovqatlanish	%	5,8	6,6	6,4	6,5	+0,7
Boshqalar	%	14,3	20,1	19,8	22,8	+8,5
Sof soliqlar	%	5,4	8,5	3,8	4,3	-1,1
Kichik biznes ulushi	%	64,3	69,5	69,9	69,9	+5,6

Manba: Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma’lumotlari asosida tahlil qilingan.

Dastlabki ma’lumotlarga ko‘ra, 2021 yilda ishlab chiqarilgan yalpi hududiy mahsulotning (YAHM) hajmi joriy narxlarda 43 833,3 mlrd. so‘mni tashkil etdi va 2020 yilga nisbatan 7,6 %ga o‘ydi. YAHM deflyator indeksi 2020 yildagi narxlarga nisbatan 114,4 %ni tashkil qildi.

Hudud iqtisodiyotning asosiy tarmoqlarida kuzatilgan o‘shish sur‘atlari YAHM o‘shishida asosiy omil bo‘lib xizmat qildi. Jumladan, qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi tarmog‘ining o‘shish sur‘ati 102,2 %, (YAHM tarkibidagi ulushi - 41,4 %), sanoat - 115,3 % (18,0 %), qurilish - 112,7 % (6,2 %), savdo, yashash va ovqatlanish bo‘yicha xizmatlar – 109,8 % (6,5 %), tashish va saqlash, axborot va aloqa - 122,3 % (5,1 %) va boshqa xizmat tarmoqlari – 106,7 % (22,8 %) ni tashkil etdi.

Qashqadaryo viloyatida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar natijasida qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2018–2021 yildagi asosiy natijalariga erishildi. Qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishidagi sifat o‘zgarishlari va uni diversifikatsiyalash fermer xo‘jaliklarini yanada rivojlantirish, qoramollarni aholi va fermer xo‘jaliklariga kimoshdi savdolari orqali sotish mexanizmlarini yaratish, imtiyozli maqsadli kreditlar ajratilishi, veterinar xizmatlari ko‘lamining kengayishi va sifati oshishi, zarur miqdorda yem-xashak yetkazib berish bilan bog‘liqdir.

2-jadval

Qashqadaryo viloyatida qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkichlar	O‘lchov birligi	2018 yil	2019 yil	2020 yil	2021 yil	O‘zg.%
Qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jalik yalpi mahsuloti amaldagi bahoda	mlrd. so‘m	17685,8	20415,1	24510,3	29352,8	166,0
<i>Shundan:</i>						
Dehqonchilik mahsulotlari	mlrd. so‘m	6956,4	7978,9	9236,3	11117,7	159,8
YaMda dehqonchilik mahsulotining ulushi	%	39,3	39,1	37,7	37,9	1,04 punktga kamaygan
Chorvachilik mahsulotlari	mlrd. so‘m	10250,1	11955,0	14541,5	17224,9	168,0
YaMda chorvachilik mahsulotining ulushi	%	58,0	58,6	59,3	58,7	1,01 punktga oshgan
O‘tgan yilga nisbatan (solishtirma bahoda)	%	96,6	101,2	104,0	102,2	1,06 punktga oshgan.

Manba: Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma’lumotlari asosida tahlil qilingan

Qashqadaryo viloyati Qarshi tumanining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlarini o‘rganib, tumanda yetishtirilgan qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ko‘lamini tahlil qilib chiqamiz.

3-jadval

Tumanda yetishtiriladigan oziq-ovqat mahsulotlarining o‘sishi ko‘rsatkichlari tahlili

Ko‘rsatkichlar	o‘lchov birligi	2018 yil	2019 yil	2020 yil	2021 yil	2021 yilda 2018 yilga nisb.%da
Dehqonchilik mahsulotlari						
Kartoshka	tonna	13879	14156	10565	10608	76,4
Sabzavot	tonna	67932	57735	50118	51463	75,8
Poliz	tonna	26081	30782	19563	19927	76,4
Meva	tonna	13549	16902	11179	11752	86,7
Uzum	tonna	9161	10597	10280	10596	115,7
Paxta	tonna	30896	30239	46455	45819	148,3
Don	tonna	78074	89962	48889	48093	61,6
Chorvachilik mahsulotlari						
Go‘sh	tonna	22718	22722	23211	23511	103,5
Sut	tonna	90732	92817	94844	99865	110,1
Tuxum	ming dona	45568	45693	47073	47293	103,8
Jun	tonna	409,8	481,7	482	482	117,6
Qorako‘lteri	dona	14377	14674	11197	12293	85,5
Pilla	tonna	180,2	192,2	194,2	166,0	92,1

Manba: Qarshi tumani statistika bo‘limi ma‘lumotlari asosida tahlil qilingan.

Ushbu 3-jadval tahlilidan ko‘rinadiki, tumanda dehqonchilik mahsulotlaridan faqatgina uzum va paxta xom ashyosini yetishtirish biz tahlil qilayotgan yillarda ko‘paygan. Biroq boshqa turdagi mahsulotlar tahlil qilinayotgan yillarda past ko‘rsatkichga ega bo‘lgan.

Chorvachilik mahsulotlaridan qorako‘lteri va pilla yetishtirish hajmi anchaga pasaygan. Biroq, boshqa turdagi mahsulotlar hajmi 100 foizdan oshganligini jadval ma‘lumotlari tahlilidan ko‘rish mumkin.

Ushbu muammolarni quyidagi bir qator holatlar bilan izohlash mumkin:

Birinchiidan, yuqori sifatli mahsulotlarni ishlab chiqarishni jadallashtirish va barcha sohada innovatsion jarayonlarni faollashtirish boyicha tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish kabilarni qamrab olgan innovatsion rivojlanishning aniq tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini ishlab chiqish va tegishli shart-sharoitlar yaratilgandagina innovatsion siyosatni muvaffaqiyatli amalga oshirish mumkindir.

Ikkinchiidan, sohani rivojlantirishda moddiy–texnika ta’minot tizimi, ilmiy-texnika taraqqiyot va intensiv texnologiyalar sohalarni ishlab chiqarishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omildir. Sohani intensiv asosida ishlab chiqarish qurollari takomillashuvi, xizmat ko‘rsatish sohalarni rivojlantirish va jonli mehnat hissasini kamaytirish evaziga ulardan samarali foydalanishni taqozo etadi.

Mamlakatni modernizatsiya qilish va diversifikatsiyalash sharoitida iqtisodiyot tarmoqlarini innovatsion rivojlantirishning tashkiliy – iqtisodiy mezanizmlarini takomillashtirish orqali tarmoqlar mahsulotlari yetishtiruvchilariga talab darajasida xizmat ko‘rsatish va ularning ehtiyojlarini to‘liq qondirilishini talab etadi.

Qarshi tumani qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 2018-2021 yillar davomida o‘shish ko‘rsatkichiga ega bo‘lgan. Bunda qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jalik yalpi mahsulot hajmi 152,6 foizga, dehqonchilik mahsulotlari esa 136,3 foizga va chorvachilik mahsulotlari hajmi esa 164,1 foiz o‘shish ko‘rsatkichiga erishilgan (4-jadval).

4-jadval

Qarshi tumani qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari tahlili

Ko‘rsatkichlar	o‘lchov birligi	2018 yil	2019 yil	2020 yil	2021 yil	2021 yilda 2018 yilga nisb.% da
Qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaliklari yalpi mahsuloti amaldagi bahoda	mlrd. so‘m	1593,5	1872,6	2013,2	2431,3	152,6

<i>shu jumladan:</i>	mlrd.					
Dehqonchilik mahsulotlari	so‘m	744,0	874,2	815,7	1014,4	136,3
Chorvachilik mahsulotlari	mlrd. so‘m	809,6	940,6	1134,4	1328,4	164,1
O‘tgan yilga nisbatan	%	98,8	101,4	94,5	101,9	1,03 punktga oshgan

Manba: Qarshi tumani statistika bo‘limi ma’lumotlari asosida tahlil qilingan.

Dunyoda oziq-ovqat muammosini o‘tkirlashib borayotgan hozirgi murakkab sharoitda agrar sohani rivojlantirish, tabiatning turli ekstremal sharoitlariga (qurg‘oqchilik, haddan tashqari issiq kabi) chidamli, sifatli beradigan navlarini yaratish, yetishtirilgan mahsulotlardan tejamkorlik asosida samarali foydalanish, qayta ishlash sanoatini modernizatsiyalab borish kabi masalalarni hal etish bugungi kunda dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Xulosa qiladigan bo‘lsak, tuman qishloq xo‘jaligida mahsulotlarni ishlab chiqarish hajmini ko‘paytirish, ishlab chiqarishni diversifikatsiyalash, texnika va agrotexnologiyalarni yangilash, erkin bozorni shakllantirish, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari rentabelligi oshirish, tannarxni pasaytirish yo‘llarini axtarib topish bugungi kunning dolzarb masalalaridan bo‘lib hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan yangi o‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida» gi PF-60 sonli Farmoni. 28.01.2022 y.
2. Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma’lumotlari to‘plami, 2021 y.
3. Qarshi tumani statistika bo‘limi ma’lumotlari to‘plami, 2021 y.
4. Food provision of the population of the republic of uzbekistan in pandemy conditions: problems and solutions. SZ Safoevna, TF Sagdullaevna - ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 2021. Tom 11. № 2. Стр.1320-1325.

5. Эффективность инвестиций в экономику Кашкадаринской области. ЗС Шохўжаева, ШЯ Акбарова - Минтақа иқтисодиётини инвестициялашнинг молиявий-ҳуқуқий ва инновацион жиҳатлари, 2020. Стр.203-208.

6. ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИДА СУВ РЕСУРСЛАРИДАН САМАРАЛИ ФЙДАЛАНИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ. ЗС Шохўжаева – Ж. Irrigatsiya va Melioratsiya, 2018. № 3. Стр.82-88.

7. Development of entrepreneurship and improvement of organizational and economic bases of its state regulation. SZ Safoevna, SM Mirjamilovich - ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 2021. № 3. Стр. 1186-1193.

8. Эффективное использование водных ресурсов в аграрном секторе Узбекистана. ЗС Шохўжаева. 2012. Монография.

9. Қишлоқ хўжалигида сув ресурсларидан фойдаланишнинг иқтисодий самарадорлигини ошириш/Иқтисод фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун диссертация. ЗС Шохўжаева – 2010.

10. Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида сув ресурсларидан фойдаланиш борасидаги хорижий тажрибаларнинг аҳамиятли жиҳатлари. ЗС Шохўжаева, Н Маманазарова - Инновацион технологиялар журналы, 2020. № 3 (39). Стр.82-88.